

AMFORE CU INSCRIȚII DESCOPERITE ÎN DAVA DE LA RĂCĂȚĂU (JUD. BACĂU)

de VIOREL CĂPITANU și MARIUS ALEXIANU

Definită drept stațiune comercială¹ sau centru comercial cu caracter local², dava de la Răcătău se înscrie, prin numărul mare de importuri grecești sau romane descoperite aici, număr datorat fără îndoială și amplitudinii săpăturilor arheologice întreprinse în ultimii șaptesprezece ani, printre așezările dacice de pe cursul Siretului mijlociu cu cea mai intensă activitate comercială³.

Proporția cea mai mare a importurilor este constituită de amfore, fapt ce probează intensitatea și volumul comerțului cu uleiuri și vinuri din sud, necesare satisfacerii nevoilor locuitorilor din această așezare, dar și din altele învecinate⁴.

Amforele descoperite în așezarea de la Răcătău se înscriu în tipurile cunoscute și în alte așezări dacice situate la fel de avantajos de-a lungul celei mai importante artere de circulație fluvială din această zonă.

Pînă în prezent, în așezarea de la Răcătău, s-au identificat următoarele tipuri principale de amfore: amfore de Cos, de „pseudo — Cos“, de Sinope, de Heraclea Pontica precum și amfore comune cu corpul piriform și cu corpul „fusiform“ de tip provincial roman.

În cazul în care estimarea a fost posibilă s-a stabilit capacitatea acestor recipiente, indiciu sigur în favoarea navigabilității pînă aici a unor ambarcațiuni de mare capacitate. O amforă de Cos avea o capacitate de 44,2 litri, cele de „pseudo-Cos“ de 14,440—15 l., 12,29—13,5 l. Un exemplar ajungînd la 46,572 l. Amforele cu corpul globular se detașau net de celelalte avînd 66,5 l. O capacitate de 5—6 litri aveau în general amforele de tipul cu corpul „fusiform“.

În rîndul amforelor descoperite pînă în prezent la Răcătău, se numără și cîteva cu inscripții. Publicarea acestora într-o notă separată se impune deja, mai ales datorită comentariului mai amplu necesitat de

1 Viorel Căpitanu și Vasile Ursachi, *Carpica*, II, 1969, p. 93—130, idem *Crisia*, 1972, p. 97—117, *Thraco-Dacica*, 1976, p. 271—278, Viorel Căpitanu, *Carpica*, VIII, 1976, p. 49—120, N. Gostar, apud Ioan Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Edit. Dacia, Cluj, 1974, p. 121, nota 314.

2 Ioan Glodariu, op. cit. p. 32, 51, 121.

3 Viorel Căpitanu, loc. cit.

4 Ioan Glodariu, op. cit. p. 51.

unele dintre ele. Prin datele detaliate despre aceste amfore se va putea aduce o contribuție la completarea repertoriului de amfore cu inscripții alcătuit de Silviu Sanie pentru Moldova⁵.

În vederea prezentării amforelor cu inscripții am adoptat criteriul cronologic, fiind vorba de numai șase exemplare.

1. Fragment din gîtul unei amfore de Heraolea Pontica, din pastă cărămizie-roșcată, cu angobă de culoare gălbuie, descoperit în S. XII, c. 5, la o adîncime de — 1,40—1,80 m., în stratul de cultură corespunzător secolelor IV—III î.e.n. Literele stampilei englife au fost imprimate în pasta crudă, înainte de ardere. Din antropomim se păstrează doar primele două semne, respectiv literele grecești ΕΓ sau ΕΠ. Sub prima literă se observă încă un semn imprimat (posibit τ) Inv. 14116. (Fig. 1/1).

2. Toartă de amforă cu o stampilă în relief, dreptunghiulară, care cuprinde numele și titulatura astynomului precum și numele ceramistului, dispuse pe trei rînduri: ΦΟΡΒΑΝΤΟΣ/ΑΣ/ΤΥΝΟΜΟΥΝ/ΤΟ/Σ/ΚΟΡΡΥΘΙΟΥ (Fig. 1/2).^{5a}

Simbolul pe această stampilă sinopeană este reprezentat prin două elemente: kantharos și ciorchine de strugure, în dreapta sus, în poziție ușor oblică, cu virful în jos.

Ca datare, stampila de amforă de la Răcățau, se încadrează prin astynomul său în grupa a II-a stabilită de Grakov, și corespunde vechii cronologii stabilite de acesta, între anii 270—222 î.e.n. Noile încercări de schimbare a cronologiei stampilelor sinopeene urcă toate grupele lui Grakov cu cîteva cincizeci de ani⁶.

Toarta a fost descoperită în S. IV, c. 7, la — 0,80—1,00 m.

Din punct de vedere arheologic în contextul în care a fost descoperită toarta, atît ceramica cît și fibulele de tip tragic, întăresc această ultimă datare, mai timpurie, respectiv secolele IV—III î.e.n.

Dimensiuni: L. 52 mm., Lă. 10 mm. Inv. 18656.

3. Fragment de toartă, una din barele bifide de la o amforă de Cos, din pastă tipică, trandafirie, cu mult nisip și mică în compoziție. La exterior se remarcă o angobă de culoare gălbuie-alburie.

Stampila în relief, lungă și îngustă este de formă dreptunghiulară și cuprinde numele θ EYDAC cu litere imprimate inversat și răsturnate, cu excepția lui ε dar fără a fi în scriere retrogradă. Simbolul situat în partea stîngă față de stampilă, un ciorchine de strugure, indică și el că este vorba de o amforă de Cos. θευδᾶς este un hipocoristic de la θεόδωρος⁷ atestat sub forma de θεοδᾶς⁸ și la Popești, ca și pe o monedă din Smyrna⁹. După forma literelor și după con-

⁵ Silviu Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei*; Editura Junimea, Iași, 1981, p. 128—159.

^{5a} Pt. analogie cf. M. Grametopol, Gh. Penaru-Bordee, în *Dacia*, N.S. XIII, p.184.

⁶ Informații: Victoria Eftimie Andronescu.

⁷ W. Pape — G. Benseler, *Wörterbuch der Griechischen Eigennamen, Akademische Druck, Graz*, 1959

⁸ R. Vulpe și colab., *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 249, fig. 16.

⁹ W. Pape, G. Benseler, loc. cit.

textul în care a fost descoperit, S II, Bl. — 3,90—4,10, fragmentul de toartă de amforă se datează la sfârșitul secolului al II-lea, începutul secolului I î.e.n. Dimensiuni: L. 50 mm. Lă. 10 mm. Nr. inv. 14117, (Fig. 1/3).

4. Amforă de tipul cu corpul globular și baza conică, gâtul cilindric, buza ușor îngroșată, distinctă. Face parte din categoria amforelor mari, cu capacitatea maximă de 55,5—66,5 litri.

Situată mai jos de umărul recipientului, inscripția este formată din două antroponime. Scrisul a fost executat cu vopsea roșie, șirurile având dimensiunile L. de 120 mm și de 128 mm și La. de 32 mm.

Starea de conservare relativ bună a literelor și păstrarea integrală a inscripțiilor au permis efectuarea unor observații mai detaliate, inclusiv de natură grafologică. Literele au fost pictate în grabă, fapt ce trădează îndemănare și obișnuința de a face în serie această operație, evitându-se trasarea părților ovale ale literelor care, de altminteri, nu sînt executate uniform. De pildă, litera O nu este închisă complet, iar litera θ este realizată dintr-o linie verticală și una elipsoidală. Toți pe seama grabei trebuie pusă omiterea literei ω din primul antroponim, latin de origine, dar asimilat de onomastica grecească. Este vorba, desigur de ANΘ[ω]NÍΘY. În ce privește a doua parte a inscripției, s-au ridicat dificultăți de lectură datorită grafiei ambigue a celei de a treia litere. Dar fie că am presupus că e vorba de literele Φ, Ψ sau Ϻ nu am identificat acest nume în listele și dicționarele de nume grecești ce ne-au fost accesibile. În această situație am găsit oportun să urmărim eventuala derivare dintr-un adjectiv. În greacă există adjectivul Πότιμος cu înțelesul de „plăcut, agreabil, sociabil” în cazul în care se referă la persoane¹⁰. Așadar, lectura propusă de noi este ANΘ[ω]NIOY ΠÓΤΙΜΟΥ.

De ce au fost utilizate *tituli picti* la această amforă? În literatura de specialitate se afirmă că „...semnele cu vopsea roșie erau practicate de proprietari pentru a-și putea recunoaște la prima vedere încărcătura de pe corabie¹¹. E foarte posibil, prin urmare, ca această inscripție să indice pe unul din numeroșii negustori pentru care *dava* de la Răcătău constituia punctul final sau o etapă a călătoriei comerciale.

Această amforă a fost descoperită în S XXVI A, în groapa nr. 13, împreună cu multe fragmente de la alte amfore, tot de factură romană și din aceeași categorie.

În ceea ce privește materialul ceramic autohton descoperit în această groapă, subliniem faptul că majoritatea obiectelor o formează vasele de tip borcan, fructiere, cupe, străchini, cești dacice etc., care se datează în secolele I î.e.n.—I e.n. Dimensiuni I. coa. 0,90 m. D.g. 18 cm. Inv. 29340. (fig. 2).

¹⁰ Henry George Liddell and Robert Scott, *A Greek — English Lexicon* Clarendon Press, Oxford, 1968.

¹¹ Ioan Glodariu, op. cit., p. 34; J. Rougé, *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'Empire Romain*, Paris, 1966, p. 367.

5. Fragment de amforă globulară cu baza ascuțită, descoperit în aceeași groapă nr. 13. S-a putut identifica litera A, tot un *titulus pictus* scris cu vopsea roșie și la aceeași dimensiune de cca. 32 mm.

6. Fragment de amforă din pastă fină de culoare roșie-cărămizie pe care fusese incizat, se pare înainte de ardere, cuvântul grecesc ΥCNEΓ (Fig. 1/4), care pare a avea a treia și a patra literă scrise în ligatură. Fragmentul a fost descoperit în S XI, c. 17 la — 3,00 m adâncime, într-o groapă de mari dimensiuni, care se datează după contextul descoperirii în secolul I e.n.

Amforele cu inscripții descoperite la Răcătău detaliază cunoștințele anterioare referitoare la comerțul înfloritor întreținut de această *dava*, respectiv TAMASIDAVA, cu centrele mari comerciale ale lumii elenistice și romane. Așa după cum am văzut mai sus datorită unei inscripții cu litere pictate s-a putut identifica chiar numele unui posibil negustor ce-și desfăcea produsele în acest important centru comercial local de la Răcătău.

Prezența aici și a amforelor stampilate constituie de asemenea un indiciu al eventualelor exigențe calitative pretinse de cumpărătorii autohtoni față de mărfurile importate.

AMPHORES AUX INSCRIPTIONS DECOUVERTES DANS LA DAVA DE RACATAU (DĚP. de BACAU)

R é s u m é

On publie les six inscriptions grecques sur les amphores découvertes dans l'important centre commercial géto-dace de Răcătău, situé au bord du fleuve Siret, une importante voie commerciale dans l'antiquité, à l'est de la Dacie. Il s'agit de fragments suivants :

1. Estampille d'une amfore de Heraclea Pontica, datée aux IV—III s.av.n.è. qui comprend les lettres EE/ΓΠ ou

2. Estampille sur une anse d'amfore de Sinope, de IV—III s.av.n.è. dont le contenu est ΦΟΡΒΑΝΤΟΣ/ΑΣΤΥΝΟΜΟΥΝ/ΤΟ/Σ/ΚΟΥΡΥΙΟΥ

3. Estampille sur une amphore de Cos (II—I s.av.n.è) qui comprend le nom de ΘΕΥΘΑΚ

4. Inscription écrite avec *tituli picti* ΑΝΘΩΝΙΟΥ ΗΙΟΤΙΜΟΥ sur une amphore globulaire du I s.av.n.e.

5. Un *titulus pictus*, A.

6. Une inscription incisée dont n'a pas proposé aucune lecture.

Les informations obtenues à la suite du déchiffrement des inscriptions donnent des détails concernant les caractéristiques du commerce florissant entretenu par l'établissement de Răcătău avec les grands centres commerciaux de l'antiquité greco-romaine. On a identifié aussi, à titre hypothétique, le nom d'un marchand grec.

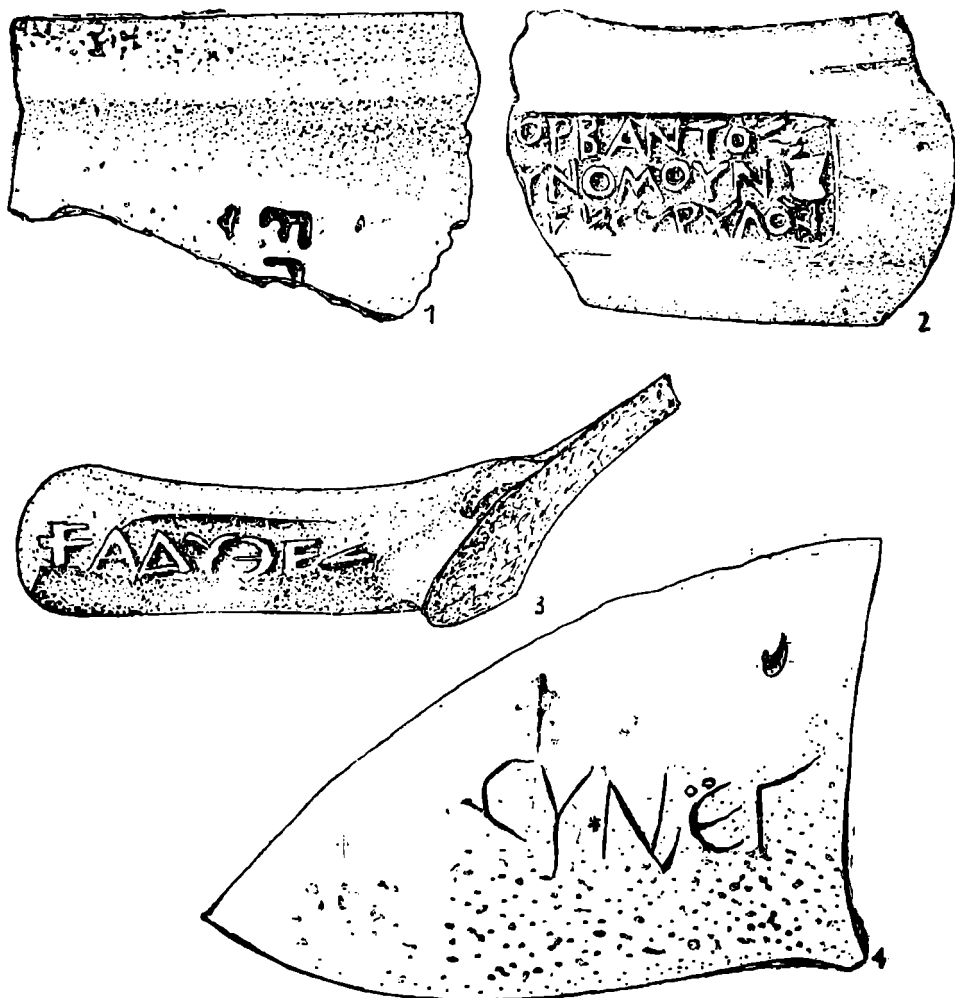

Fig. 1 Amfore cu inscripții descoperite la Răcățau, jud. Bacău: 1 Heraclea Pontica, 2 Sinope, 3 Cos, 4 o inscripție incizată.

Fig. 1 Amphores aux inscriptions découvertes à Răcățau, (dép. de Bacău): Heraclea Pontica, 2 Sinope, 3 Cos, 4 une inscription incisée.

Fig. 2 Amforă cu inscripție (tituli picti).

Fig. 2 Amphore avec inscription (tituli picti).